

Krúdy Gyula novelláját bemutatja

RÁKOS SÁNDOR

megelőző szemlélettel, stílusterékkel. Proust és Joyce neve többször fölmerül már, mint olyanoké, akikkel Krúdy az emlékezésben, az idő szétfordulásában rokonságot tart. (Évekkel ezelőtt magam is irtam erről.) Kafka nevét, nem tudom, említették-e már? S a Ionescoét, a Beckettét? Ezeknek világa részben már az utókorból hajlik vissza a Krúdyéhoz. Hiszen a kései Krúdy-írásokban épp annyi a névtelen szorongás valamely ismeretlen Réim árnyékában, mint a leghökkentőbb groteszk, a legmellbevágóbb abszurd. Igazán hihetetlen, hogy ez az író nem ismerte azokat, akik még csak utána következtek.

1. 2. Itt van például ez a kispörköltös novellája. Mi ez? Kapdosom a fejem (s azt hiszem, a nyájas olvasó is kapdossa majd a magáét). Egy freudista lélekbúvár csak úgy meglelné benne a maga csemegéjét, mint bármilyen más, az emberiség őstörténetével, vagy a természeti népek szertartásaival, tudatunk alá szorult kőkorszaki hitvilágával foglalkozó tudós. Persze, ez csak egyik vetülete a novellának, ez az ösemeberi, csecsemői „úgy szereti, majd megeszi” (sőt: meg is eszi). A mindentféle kannibalisztikus hiedelmek, a bekebelezés misztériuma, amikor szőröstül-bőröstül magukká eszik a bekebelezettet – ellenséget, vagy akár közeli rokont –, megörökölte, úgymond, annak testi-lelki tulajdonságait. (Tekintsünk el az átszellemítetebb változatoktól – ijesztően messzire vezetnének!) Természetesen a bosszú is szerepet játszik itt, a „nemes” bosszú, mert hiszen több ez alantas megtorlásnál: a szó eredeti jelentése szerint „áldozat” is, föláldozása valakinek, s áldozatban-egyevőtől a föláldozottal. S ha szerelmi „pötcselekvésnek” nevezném llandai úr furcsa passzióját (nem nevezem annak, mert hacsak lehet, kerülöm az ilyen kifejezéseket), nos, akkor még közelebb hoznám őt mindennapjainkhoz, de még mindig igen távol maradnánk a lényegtől.

1. 3. Miért is eszi hát meg llandai úr Szekond kisasszonyt? Vagyis az emlékét, malacpörkölt alakjában? Gondolhatnánk az öregedő Krúdy elváltott kiveribika-kevére, a szerelmeskedő emberiség címére küldött ingerült mordulásaira. Arra, hogy egyre inkább csak az evés-ivással határos testi régióit idézi föl a szerelemnek. De alighanem kevesebb nosztalgiával, mint az ugyancsak emlékké szépülő régi nagy evés-ivásokat. Mintha a gyomor – leglábbis képes értelemben – tovább kitartott volna a szívnél.

Azt a gyánút keltve, hogy talán mindig is fontosabb, vagy ugyanolyan fontos volt. (S a minden poklokon át hásszerelmes Krúdy? Ki tudja, mennyi egy írói magatartásban a valóságos hajlam, s mennyi a vállalt szerep? Mi, akik szeretjük trubadúrnak látni őt, ne felejtjük el: szinte minden, amit a szerelemlről írt, a fonákjáról is olvasható. S paródiaolvasatban olykor sátáni vigyor, olykor meg egészen nyers, kocsmai vagy bordélyházi röhögés lappang a sorok mögött.

1. 4. Végül is a legtöbb kérdésre azt kell válaszolnunk, hogy: „csak”. A művészet evidenciái sohasem kétszer kettő négyek, s legkevésbé azok Krúdynál. De hát itt van ez a remek kis novella, minden különösebb eszmetársítások nélkül is érdemes arra, hogy beszéljünk róla egy kicsit. Ez az llandai úr, akárhogy vesszük is, úgy lép elénk, mint egy kissé bár koros, de mindenképpen kifogástalan gavallér. Nem akármilyen múlttal dicsekedhet. Igazán nem kis dolog, ha – már életében – borospalackokat, fodrásműhelyeket és férfikalapokat neveznek el valakiről. Olyan férfiú ez, mint akár a walesi herceg. Törvénykünybe iktatható, bármit cselekszik is. Épp ezért hat kelő váratlansággal, amikor már a nyitó mondat végén – igaz, hogy maratoni hosszúságú mondat ez – arról értesülünk, hogy llandai „apránként megeszegette régi hölgyismerőseit”. Ime, így kell elindítani egy novellát. Folytatni pedig úgy, hogy hosszas körülmenyeskedés után megtudhassuk: a „hölgyismerősök megeszegetése” képtelenen érthető, s most éppen Szekond Irma művésznőt akarja hősünk elfogyasztani, mégpedig pörkölt, sőt marhapörkölt, de annak sem akármilyen, hanem kisadag alakjában. Közben remek anatómiai jellemzést kapunk a hölgyről, nemcsak szerelmi, de pörkölt szempontból is.

1. 5. S mielőtt még végigmondanám a rövid novellát – ami nagy tapintatlanság lenne az olvasó számlájára, s ugyanakkor fölösleges is – inkább valami másról beszélek. Arról, hogy minél szélesebb asszociációs iveken épül egy írásmű, minél nagyobb ellentéteket kapsunk össze, annál feszültebb és tágasabb a belső erőtere. Számos példát tudnánk, akár kapásból is, a trivialitásból ódai hevületbe átcsapó ábrázolásmódra. Csakhogy ehhez megfelelő kifutópálya kell – néhány sor, vagy akár néhány oldal hosszán valósággal istenkisítés megpróbálkozni vele. Nos, Krúdy ezt teszi itt. A legszívesebb, „spejzctetis” közönségesség és a magasköltészet között egyensúlyoz, halálmegvető bátorsággal. S amikor a konyhából kicsapó sokféle vastag gőzből is ki tudja szűrni, hogy „a levegőnek ama bizonyos éjféli utáni szaga kezd lenni”, úgy érezzük, nyert ügye van. S már rem aggódnunk, ha megint alámerül (nevezetesen annak taglalásába, kivegyük-e nyilvános helyeken szánkából a fogpiszkálót, mivel „ez hitelkéssé teszi a férfit”) – hiszen megbizonyosodtunk arról, hogy ez a groteszk realista, bármit csinál is, féllábbal mindig a költészetben, a mítoszban, a meseben áll.

1. 6. Végül pedig egy jó tanács, magamnak és mindenkinek: Krúdyt nem magyarázni kell, hanem olvasni, olvasni, olvasni!